

# OPPILAIKEN TURVALLISUUSKÄVELYT

## Opas kävelyiden järjestäjille



Opas perustuu Vaasan kaupungin pilottihankkeeseen 2014.

## Johdanto

Oppilaiden turvallisuuskävelyn ideana on kuulla oppilaiden näkemyksiä kouluympäristön turvallisuudesta ja kehittää oppilaitoksen turvallisuutta oppilaiden tiedon ja toiveiden perusteella. Tämän oppaan ohjeet perustuvat Vaasassa vuonna 2014 toteutettuun pilottihankkeeseen. Oppaassa kuvataan, kuinka kouluympäristön turvallisuutta voidaan kartoittaa yhdessä lasten ja nuorten kanssa turvallisuuskävelyllä koulussa ja sen lähiympäristössä. Oppaan tavoitteena on kannustaa ammattilaisia lasten ja nuorten osallistamiseen ja kuulemiseen kouluun ja koulumatkaan liittyvissä turvallisuuskysymyksissä.

Lapset ja nuoret viettävät merkittävän osan ajastaan koulussa ja oppimisympäristön tulee olla heille turvallinen. Oppaan lähtökohtana on, että koululaisten ajatuksia ja mielipiteitä kannattaa hyödyntää kouluympäristön turvallisuuden kehittämiseksi. Lapsilla ja nuorilla on muun muassa nuorisolain perusteella oikeus ilmaista mielipiteensä, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lasten ja nuorten mielipiteet tulisi kokea tärkeänä resurssina: heillä on usein uusia ja mielenkiintoisia ideoita, joita aikuiset eivät välttämättä tule ajatelleeksi. Antamalla lapsille ja nuorille lisää vaikutusmahdollisuuksia oman kouluympäristönsä kehittämiseksi vahvistetaan heidän osallisuuttaan koulu yhteisössä.

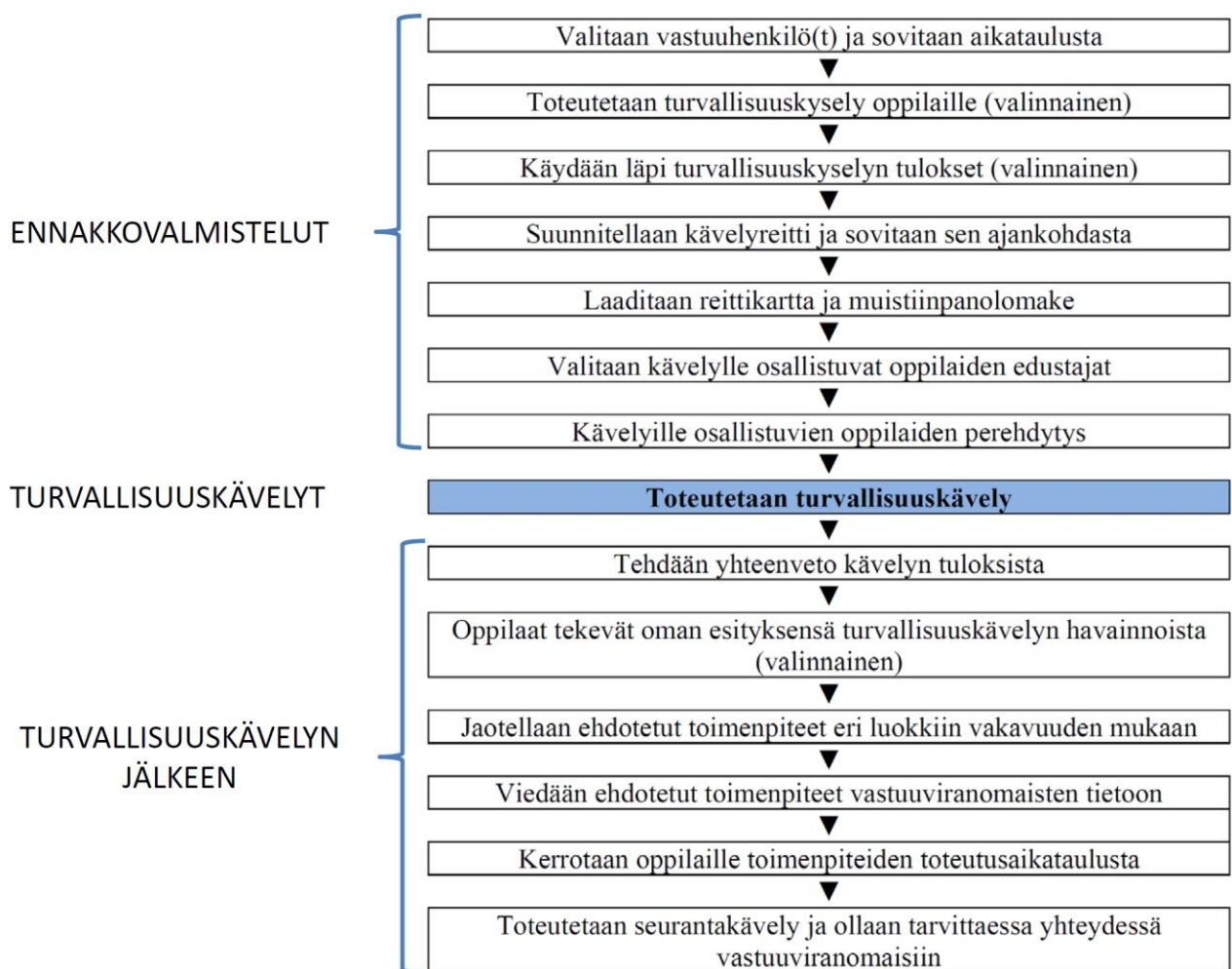
## Oppilaiden turvallisuuskävelyiden pilotointi

Vaasan kaupunki toteutti vuonna 2014 pilottihankkeen oppilaiden turvallisuuskävelyistä. Hankkeen tavoitteena oli soveltaa yleistä turvallisuussuunnittelumallia kouluihin ja luoda malli oppilaiden turvallisuuskävelyille. Hanketta rahoitti oikeusministeriö. Vaasassa kouluturvallisuus oli ollut turvallisuustyön keskiössä ja oppilaiden turvallisuuskävelyiden katsottiin tukevan koulujen riskikartoitusta, jota tähän asti oli pääsääntöisesti tehty aikuisten näkökulmasta. Oppilaiden osallistaminen oli kirjattu myös Vaasan koulujen opetussuunnitelmiin, joten turvallisuuskävelyt nähtiin kaupungissa monin tavoin hyväksi toimintamalliksi. Kaikki hankkeessa mukana olleet koulut pitivät tärkeänä sitä, että turvallisuuskävelyitä järjestetään myös jatkossa.

Useissa tapauksissa turvallisuusongelmia on tietyissä paikoissa koulun alueella. Näihin riskipaikkoihin vaikuttamalla on esimerkiksi Ruotsissa vuosina 2006–2008 toteutetussa *Turvallinen koulu* -hankkeessa saatu hyviä tuloksia. Kiusaamista, väkivaltaa ja ongelmakäyttäytymistä kyettiin vähentämään kartoittamalla koulujen riskipaikat ja kohdistamalla niihin enemmän välituntivalvontaa. Hankkeen kohderyhmänä olivat 7.–9. luokkien oppilaat. Oppilaille tehtiin kyselytutkimus, jossa kysyttiin väkivallan, varkauksien, vahingontekojen, seksuaalisen häirinnän, kiusaamiseen tai rasististen solvausten uhriksi joutumista. Samalla kysyttiin koulussa turvattomiksi koetuista paikoista. Kyselyssä selvitettiin tarkasti, mihin koulun tiloihin ongelmatilanteet sijoittuivat. Yleisimmät paikat olivat tilat, joissa oppilaiden säilytyskaapit sijaitsivat, sekä käytävät luokkien edustalla. Nämä olivat yleisimpiä sekä väkivallan että seksuaalisen häirinnän paikkoja. Varkauksia ja vahingontekoja tehtiin usein paitsi kaappien luona myös luokissa. Yleisin koulujen käyttämä tapa puuttua ongelmiin oli vahvistaa välituntivalvontaa nimenomaan niissä tiloissa, joissa ongelmatilanteita oli eniten.

Ruotsissa kouluhankkeiden toteuttamisen jälkeen tehty uusintakysely osoitti selviä eroja toimenpidekoulujen ja muiden koulujen välillä. Välituntivalvontaansa riskipaikoissa vahvistaneissa kouluissa väkivaltakokemukset vähenivät 26–38 prosenttia, muissa kouluissa taas väkivalta lisääntyi 40–89 prosenttia. On todennäköistä, että aikuisten lisääntynyt läsnäolo lisäsi sosiaalista kontrollia silloin, kun näissä tiloissa liikkui paljon oppilaita. Kun suuri määrä oppilaita liikkuu samassa tilassa, syntyy helposti ruuhkia ja kitkatilanteita, jotka valvonnan puuttuessa saattavat helpommin johtaa esimerkiksi väkivaltaan tai kiusaamiseen. Uusi järjestely siis vähensi ongelmakäyttäytymistä erityisen riskialttiissa paikoissa riskialttiina aikoina.

## Turvallisuuskävelyn toteuttaminen askel askeleelta



## Ennakovalmistelut

On tärkeää, ettei kävelyn kehittämisaiheita valita jo etukäteen, vaan annetaan oppilaille mahdollisuus vaikuttaa aidosti ja keskittyä niihin asioihin, jotka ovat heille itselleen tärkeitä. Lasten ja nuorten ikä ja heidän tietonsa ja taitonsa vaikuttavat siihen, miten kävely järjestetään. Vanhemmat oppilaat voivat kirjata ylös havaintoja, pienten oppilaiden kanssa asioita voi käsitellä esimerkiksi kuvien avulla.

*Vinkki: Osana ennakovalmisteluja on hyvä kartoittaa koulun erityispiirteet, tapaturmatilastot ja muut turvallisuuden ja turvallisuuskävelyiden kannalta olennaiset tiedot koulusta ja oppilaista.*

**Kysely oppilaille:** Ennakovalmisteluiden tärkein osa on koulukohtaisen kävelyreitit suunnitteleminen. Tässä apuna kannattaa käyttää oppilaille suunnattua kyselyä. Kysely toimii samalla lähtötasokyselynä, jos myöhemmin halutaan nähdä millaisia tuloksia turvallisuuskävelyillä ja muulla koulun turvallisuustyöllä on saavutettu. Kyselyllä kartoitetaan kouluun ja kouluympäristöön liittyviä turvallisuusasioita. Vaasan pilottihankkeessa kysely toteutettiin sähköisesti Googlen kyselylomaketyökalulla. Kyselyyn vastattiin opettajien johdolla, mutta oppilailla oli mahdollisuus täyttää se myös kotona huoltajiensa kanssa. Oppilaat saivat halutessaan kulkea etukäteen koulumatkan huoltajiensa kanssa ja tuoda kyselyssä esille mahdollisia turvattomia tai vaarallisia paikkoja. Kysely ei ole välttämätön edellytys turvallisuuskävelyiden järjestämiselle, mutta sen avulla saadaan kerättyä laajasti tietoa oppilaiden turvallisuudesta ja turvallisuuden tunteesta. Oppaan liitteenä on kyselypohja, jota voi hyödyntää.

**Kävelyreitit suunnittelu:** Käveltävä reitti suunnitellaan etukäteen, jotta voidaan varmistaa, että kaikki keskeiset ongelmapaikat voidaan käydä läpi. Reitit lisäksi sovitaan pysähdyspaikat, joissa keskustellaan valituista paikoista. On hyvä varata mahdollisuus siihen, että reitiltä poiketaan tarvittaessa, jos oppilaat huomaavat jotain sellaista, mitä ei osattu odottaa reittiä suunnitellessa.

*Vinkki: Kävelyreittien suunnittelussa kannattaa käyttää apuna karttoja tai esimerkiksi ilmakuvaa koulusta ja lähialueista.*

**Kävelyn teemat:** Kävelyille voidaan ennakkotietojen perusteella valita erityisiä teemoja, kuten tapaturmat, koulumatka tai kiusaaminen. Tässä kannattaa hyödyntää oppilaille tehtyjen kyselyiden tuloksia. Vaaranpaikkojen ja turvallisuusriskien lisäksi oppilaita kannattaa kehottaa kirjaamaan ylös myös viihtyisiä ja kivoja paikkoja, jotta aikuisetkin tiedostavat ne.

**Muistiinpanolomake:** Kävelyllä käytetään havainnointilomaketta. Sitä voidaan täydentää apukysymyksillä, jotka auttavat oppilaita miettimään valittuja turvallisuusongelmia eri näkökulmista. Vaikka ryhmällä olisi omat teemansa, kannattaa oppilaiden antaa tehdä havaintoja kaiken tyyppisistä asioista. Jos kävelyllä valitaan erityisteemoja, voi niitä varten laatia erilliset lomakkeet. Näin niistä voidaan systemaattisemmin kerätä yksityiskohtaista tietoa. Erillisten lomakkeiden käyttöä kannattaa miettiä oppilaiden iän mukaan.

*Vinkki: Kävelyllä kannattaa varata mukaan kirjoituslustoja, muuten lomakkeiden täyttö voi osoittautua hankalaksi kävelyn aikana.*

**Oppilaiden edustus:** Vaasan pilottihankkeessa kävelyitä testattiin kokonaisten luokkien kanssa. Toimivaksi käytännöksi havaittiin valita oppilaskunnan jäsenet edustamaan koulun oppilaita turvallisuuskävelyllä. On hyvä kuitenkin miettiä tapauskohtaisesti, valikoituuko oppilaskuntaan ainoastaan reippaita ja aktiivisia oppilaita. Tällöin hiljaisemmat oppilaat voivat jäädä syrjään. Kaikille oppilaille tehty turvallisuuskysely on tästäkin syystä tärkeä. Alemmilla luokilla ei ole välttämättä edustusta koulun oppilaskunnassa, mutta myös kaikista pienimpien oppilaiden ääni tulee saada kuuluviin. Esimerkiksi ykkösluokkien turvallisuuskävelyt voidaan järjestää osana yleistä kouluun perehtymistä syksyllä heti lukuvuoden alkaessa.

**Ryhmät:** Kävelyyhin osallistuvat oppilaat voidaan jakaa pienempiin ryhmiin. Etuina tässä on, että ryhmät voivat keskittyä erilaisiin teemoihin ja että kaikki oppilaat saavat äänensä kuuluviin. Lisäksi pienemmän ryhmän ohjaaminen on helpompaa. Useampi ryhmä vaatii kuitenkin useamman aikuisen aktiivista läsnäoloa. Oppilaat voidaan jakaa pienempiin ryhmiin esimerkiksi ikäryhmittäin. Näin varmistetaan, että myös nuorempien oppilaiden mielipiteet tulevat esiin.

**Kävelyn ajankohta:** Kävelyn ajankohta kannattaa miettiä huolella. Pimeään aikaan monet kokevat ympäristön hyvin eri tavalla kuin valoisaan aikaan. Talvella toteutettu turvallisuuskävely voi olla perusteltua toteuttaa aikaisin aamulla pimeään aikaan. Vaasan pilottihankkeessa todettiin alkukevään olevan hyvä aika toteuttaa kävelyt, sillä aluksi oli lunta ja jäätä ja hankkeen loppupuolella kesäisempi sää. Näin myös vastuutahoille jäi kesäkuukaudet aikaa toteuttaa oppilaiden toivomia parannuksia ja korjauksia.

**Oppilaiden valmistaminen kävelyyhin:** Kävelyyhin osallistuville oppilaille kerrotaan, miten turvallisuuskävely on tarkoitettu toteuttaa ja mitä tavoitteita sillä on. Jos kävelyyhin on valittua erityisiä teemoja kuten tapaturmat, kiusaaminen, koulumatka tai ilkivalta, on hyvä perehdyttää oppilaat näihin teemoihin tarkemmin, jotta he osaavat tehdä niistä paremmin havaintoja.

*Vinkki: Jos oppilaskunta edustaa oppilaita turvallisuuskävelyllä, kävelyyhin liittyvä perehdytys voidaan antaa oppilaskunnan kokouksessa.*

## **Turvallisuuskävely**

**Kävelyyhin varattava aika:** Itse kävelyyhin on hyvä varata reitin pituudesta ja mukaan otetuista teemoista riippuen 40–60 minuuttia. Tämän lisäksi tulee varata aikaa ennen kävelyä (perehdytys) ja kävelyn jälkeen (tulosten koostaminen). Yhteensä tähän on hyvä varata aikaa ainakin kaksi tuntia.

**Työnjako:** Ennen turvallisuuskävelyn alkua tulee sopia työnjako ryhmissä. Jokaiselle oppilaalle on hyvä antaa vastuuta kartturina, kuvaajana, muistiinpanojen tekijänä tai havainnoitsijana.

**Työvälineet:** Kartta, kamera, havainnointilomakkeet sekä kynät ja kirjoituslajustat.

*Vinkki: Oppilaat voivat kirjata havaintojaan myös suoraan kartalle.*

## Turvallisuuskävelyn jälkeen

**Yhteenvedon laatiminen:** Kävelyiden jälkeen ryhmien vetäjät yhdessä oppilaiden kanssa tekevät yhteenvedon turvallisuuskävelyn havainnoista ja sopivat mitkä ovat tärkeimpiä asioita, joihin tulisi puuttua. Havainnot voidaan jakaa esimerkiksi seuraavaan viiteen luokkaan:

1. Oppilaille vaaraa aiheuttavat turvallisuusongelmat, jotka on korjattava välittömästi
2. tehdyt tai tekeillä olevat parannukset,
3. tehokkaat, nopeat ja edulliset parannukset,
4. aikaa ja resursseja vaativat parannukset sekä
5. tiedoksi saatettavat asiat.

Kunkin kohdan alla oppilaiden havainnot on hyvä vielä jaotella eri vastuutahojen mukaan siten, kuka korjaukset tai parannukset tulee tekemään. On erittäin tärkeää, että oppilaat näkevät ja kokevat saaneensa itse vaikuttaa asioihin. Tästä syystä ei saa käydä niin, että oppilaiden havainnot unohtuvat tai hukkuvat virkamieskoneistoon.

**Tulosten esittely:** On tärkeää, että oppilaat saavat itse ideoida miten he esittävät havaintonsa. Niistä voidaan tehdä esimerkiksi video, juliste tai Powerpoint-esitys.

*Vinkki: On syytä varata oppilaille runsaasti aikaa havaintojen työstämiseen, sillä esitysten tekeminen voi osoittautua varsin työlääksi.*

**Toimenpiteiden edistäminen:** Jotta lapset ja nuoret kokisivat osallistuneensa ja kykenevänsä vaikuttamaan oman kouluympäristönsä asioihin ja turvallisuuden parantamiseen, on tärkeää, että korjaavat toimet, jotka on mahdollista toteuttaa nopealla aikataululla ja edullisesti (myös) todella toteutetaan. Näin lapset ja nuoret näkevät konkreettisesti omien ehdotustensa vaikutukset. Lapsille ja nuorille on hyvä myös kertoa, miten toimenpiteitä viedään eteenpäin ja miksi tietyt toimenpiteet vievät enemmän aikaa kuin toiset tai miksi tiettyjä toimenpiteitä ei ole mahdollista tai perusteltua toteuttaa.

## Seurantakävely

Seurantakävely toteutetaan yleensä puolen vuoden sisällä turvallisuuskävelystä. Tähän vaikuttaa vuodenaikojen vaihtelu. Esimerkiksi alkusyksystä toteutetun turvallisuuskävelyn seurantakävelyä ei välttämättä kannata toteuttaa alkuvuodesta, jolloin maassa voi olla paksusti lunta. Seurantakävelyllä osallistuu ainakin osa turvallisuuskävelyllä mukana olleista oppilaista. Kävelyllä tarkastellaan, miten ehdotetut korjaavat toimenpiteet ovat edenneet. Seurantakävelyllä valokuvataan muutokset ja raportoidaan niistä muille oppilaille ja heidän vanhemmilleen. Tuloksia voidaan havainnollistaa esimerkiksi ”ennen ja jälkeen” -valokuvien avulla.

## Liitteet

### LIITE 1: Kyselylomakepohja

Tässä kyselylomakepohjassa esitetään oppilaille kysymyksiä, joiden avulla pyritään selvittämään heidän turvallisuuskokemuksiaan koulussa ja koulumatkalla. Kysely on hyvä täyttää opettajan johdolla tai vaihtoehtoisesti kotona huoltajien kanssa. Koulut voivat lisätä kyselyynsä oman koulun erityispiirteisiin liittyviä kysymyksiä.

1. Millä luokalla olet? (1, 2, 3, 4, 5, 6)
2. Oletko tyttö vai poika?
3. Pelottaako sinua? (vastausvaihtoehdot: ei, vähän, paljon)
  - a. koulussa
  - b. koulumatkalla
  - c. oppitunnilla
  - d. välitunnilla
4. Miten yleensä kuljet koulumatkasi?
  - a. kävellen
  - b. pyörällä
  - c. vanhempien kyydissä autolla
  - d. bussilla
  - e. taksilla
  - f. muu:
5. Pelottaako sinua koulumatkalla? (vastausvaihtoehdot: ei, vähän, paljon)
  - a. autot
  - b. mopot
  - c. pyöräreitti
  - d. suojatiet
  - e. alikulkukäytävät
6. Onko koulumatkallasi seuraavia vaarallisia paikkoja?
  - a. Pimeitä paikkoja
  - b. Isoja pensaita tai lumikinoksia, joiden takaa ei näe muuta liikennettä, kuten autoja
  - c. Liukkaita paikkoja
  - d. huonokuntoisia kävely- tai pyöräilyteitä
  - e. ei ole vaarallisia paikkoja
7. Onko välitunnilla tarpeeksi valvontaa?
  - a. aina
  - b. melkein aina
  - c. joskus
  - d. ei koskaan

8. Oletko kaatunut tai liukastunut koulussa tänä vuonna?
  - a. olen kaatunut tai liukastunut koulun sisällä
  - b. olen kaatunut tai liukastunut koulun pihalla
  - c. olen kaatunut tai liukastunut koulumatkalla
  - d. en ole kaatunut tai liukastunut
  
9. Kiusataanko koulussasi? (ei / kiusataan, mutta ei luokallani / luokallani kiusataan)
  
10. Milloin koulussa kiusataan? (ei kiusata / välitunnilla / oppitunnilla / liikuntatunnilla / koulumatkalla / muu)
  
11. Onko sinulta varastettu koulussa jotain tänä vuonna? (kyllä, ei)
  
12. Onko tavaroitasi rikottu tai sotkettu tänä vuonna koulussa? (kyllä, ei)

## **LIITE 2: Havainnointilomakepohja**

Havainnointilomakkeen tarkoituksena on auttaa kävelyn vetäjää varmistamaan, että keskeisimmät oppilaiden turvallisuuteen liittyvät asiat tulee käytyä läpi turvallisuuskävelyllä. Kaikkiin havainnointilomakkeen kohtiin ei aina tule merkintöjä.

Yleinen havainnointilomakepohja:

- Ulkotilat: pelottavat tai vaaralliset paikat koulun pihalla (Listaa myös syitä, kuten pimeys, liukkaus jne.)
- Ulkotilat: pelottavat ja vaaralliset paikat koulumatkalla (liikenne, liukkaus, pimeys jne.)
- Ulkotilat: paikat, jonne välituntivalvoja ei näe
- Ulkotilat: onko koulun pihalla paikkoja, joissa kiusataan? Missä?
- Ulkotilat: kivat paikat koulun pihalla
- Ulkotilat: mitkä välituntileikit ovat pelottavia tai vaarallisia ja missä niitä leikitään?
- Ulkotilat: onko koulun pihalla paikkoja, joita on rikottu tai sotkettu? Missä?
  
- Sisätilat: pelottavat tai vaaralliset paikat koulun sisätiloissa (Listaa myös syitä)
- Sisätilat: onko koulun sisätiloissa paikkoja, joissa kiusataan? Missä?
- Sisätilat: kivat paikat
- Muita havaintoja